

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

IJ ./ riksåklagaren ang. trolöshet mot huvudman, grovt brott

(Hovrätten för Övre Norrlands dom 2015-01-27 i mål B 804-14)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska komma in med svarsskrivelse i målet särskilt såvitt avser frågan om påföljd för trolöshet mot huvudman, grovt brott. Jag vill anföra följande.

Jag har inhämtat yttrande från Ekobrottsmyndigheten. Yttrandet bifogas (exklusive bilagor).

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Ekobrottsmyndigheten har i sitt yttrande redogjort för åtalet, underrättsdomarna och IJs överklagande. Jag får i dessa delar hänvisa till yttrandet. Tilläggas kan att IJ när det gäller frågan om prövningstillstånd hävdar att rättspraxis när det gäller straffvärdesbedömningen vid trolöshet mot huvudman är mycket spretande och synes skilja sig ganska dramatiskt åt i landet. För att visa detta hänvisar IJ till NJA 2003 s. 414 samt till två avgöranden från Svea hovrätt.

Grunder och frågan om prövningstillstånd

Ekobrottsmyndighetens yttrande

Även när det gäller grunderna för min inställning i målet och frågan om prövningstillstånd kan jag till stor del ansluta mig till vad Ekobrottsmyndigheten anför. Jag vill dock tillägga följande.

NJA 2003 s. 414

Rubriken till NJA 2003 s. 414 lyder ”Fråga vid påföljdsbestämning i brottmål om särskild gottgörelse för att rättegång inte hållits inom skälig tid”. I domskälen konstaterade Högsta domstolen att vad målet i Högsta domstolen främst gällde var om och i så fall i vilken utsträckning och på vilket sätt de tidsutdräk-

ter som förekommit mellan brotten och slutlig dom skulle beaktas vid påföljdsbestämningen i målet. Därvid angavs rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6.1 i Europakonventionen vara av särskild betydelse.

I domen konstaterade Högsta domstolen att hovrätten funnit att den brottslighet som den tilltalade gjort sig skyldig till hade ett straffvärde som motsvarade fängelse i tre år. Vidare konstaterades att riksåklagaren i Högsta domstolen redovisat uppfattningen att brottsligheten hade ett straffvärde som motsvarade minst fem års fängelse främst med hänsyn till skadornas omfattning och den tilltalades ställning. Den tilltalade hade å sin sida med hänvisning till en rad olika faktorer gjort gällande att straffvärdet inte kunde anses motsvara mer än ett års fängelse. Högsta domstolens motivering beträffande brottslighetens straffvärde löd på följande sätt.

Vid bedömning av det straffvärde som en viss brottslighet har skall i princip samtliga omständigheter vid brotten beaktas. Högsta domstolen ansluter sig till den bedömning som hovrätten har gjort i denna del. Utgångspunkten för den fortsatta påföljdsbestämningen är således att den brottslighet som C.R. gjort sig skyldig till har ett straffvärde som motsvarar tre års fängelse.

Det kan således konstateras Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2003 s. 414 inte gör några vägledande uttalanden beträffande frågan om bedömningen av brottslighetens straffvärde.

Ekobrottsmyndigheten har, när det gäller NJA 2003 s. 414, pekat på att en bedömning av brottslighetens straffvärde utifrån skadans storlek är svår att göra eftersom skadan av trolöshetsbrottet inte är mer precist angiven än att den uppgick till åtskilliga miljoner kronor. Utöver detta bör nämnas att det över huvud taget är svårt att utifrån skadans storlek göra en jämförelse mellan straffvärdet hos brotten trolöshet mot huvudman, grovt brott, i NJA 2003 s. 414 och i det nu aktuella målet. Detta eftersom det rör sig om helt olika typer av gärningar.

I NJA 2003 s. 414 genomförde gärningsmannen riskfyllda optionsaffärer. Hovrätten ansåg att brotten medfört en avsevärd skada, även vid beaktande av att det ansågs ligga i sakens natur att ekonomiska förluster i samband med optionshandel snart kan uppgå till mycket stora belopp. De skadebelopp som diskuteras i NJA 2003 s. 414 är den slutliga skadan. I sammanhanget bör dock uppmärksammas att brotten fullbordats vid optionsaffärernas genomförande och att den skada som vid den tiden förelåg var en beaktansvärd risk för slutlig förlust. Det är denna förlustrisk som tingsrätten i sin dom funnit vara täckt av den tilltalades uppsåt.

I det nu aktuella fallet har IJ skött de två aktiebolagens bokföring samt utbetalningar som löner, betalningar till leverantörer och övriga räkningar. Genom att en bankdosa överlämnades till IJ fick hon direktåtkomst till bolagens transaktionskonton. IJ har dömts för att vid ett stort antal tillfällen ha fört över medel

från bolagens konton till sitt eget bankkonto. Skadan i detta fall motsvaras av det belopp som vid varje tillfälle förts över från bolagens konton. I motsats till i NJA 2003 s. 414 uppkommer den slutliga skadan omedelbart vid gärningstillfällena och motsvaras av de överförda beloppen. IJ har således, när hon begått brotten, insett vilken skada gärningarna inneburit för bolagen. Som nämnts har den tilltalade i NJA 2003 s. 414 när han begick brotten endast insett att det förelegat en beaktansvärd risk för att optionsaffärerna skulle komma att innebära skada för arbetsgivaren. Det finns enligt min mening skäl att framhålla denna skillnad eftersom omständigheter av subjektiv betydelse är av särskild, ofta avgörande, vikt vid straffmätningen (se Berggren m.fl., Brottsbalken [version den 1 januari 2015, Zeteo], kommentaren till 29 kap. 1 § första stycket under rubriken Gradindelade brott och Borgeke, Martin, Att bestämma påföljd för brott, 2 uppl., 2012, s. 124 ff.).

För ansvar för brottet trolöshet mot huvudman krävs att gärningsmannen missbrukat sin förtroendeställning och därigenom skadat huvudmannen. Däremot krävs inte att gärningen inneburit vinning för gärningsmannen. Det är emellertid klart att det förhållandet att gärningsmannen genom brottet berett sig vinning påverkar straffvärdet (se Jareborg, Nils, m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl., 2015, s. 342). I det nu aktuella målet har IJs brott inneburit en förmögenhetsöverföring från målsägandebolagen till henne själv. Skadan i kronor och ören för bolagen korresponderar direkt med den vinning IJ berett sig. I NJA 2003 s. 414 hade gärningsmannen inte berett sig vinning på detta sätt.

IJs påstående om den externa revisionen

IJ hävdar att det faktum att målsägandebolagens externa revisor inte har upptäckt hennes brottsliga handlande trots att denne borde ha gjort det antingen ska reducera brottslighetens straffvärde eller utgöra ett billighetskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken.

Enligt 9 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen (2005:551) ska revisorn granska bl.a. bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen skall vara så ingående och omfattande som god revisionsred kräver. Av 9 kap. 6 § följer att revisorn i samband med revisionen till styrelsen och den verkställande direktören ska framställa de erinringar och göra de påpekanden som följer av god revisionsred.

Genom ändringar i 1975 års aktiebolagslag som trädde i kraft den 1 juli 1999 infördes regler om att revisorer i aktiebolag under vissa förhållanden är skyldiga att anmäla brottsmisstankar till polis eller åklagare. Reglerna finns numera i 9 kap. 42–44 §§ aktiebolagslagen (2005:551). Aktiebolagslagen ålägger inte revisorn någon särskild skyldighet att efterforska brott. Bestämmelserna syftar inte heller till att påverka omfattningen av revisionen. De innebär i stället att en

revisor som i samband med sedvanlig granskning av bolaget finner att det kan misstänkas att någon inom ramen för bolagets verksamhet har gjort sig skyldig till vissa slag av brott åläggs en på visst sätt kvalificerad handlingsplikt (se Andersson m.fl., Aktiebolagslagen [version den 1 januari 2015, Zeteo], kommentaren till 9 kap. 42 § under rubriken 2. Huvuddragen i ABL:s bestämmelser).

Enligt min mening är det uppenbart att det faktum att den externa revisorn inte upptäckt IJs brott inte ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Detta eftersom vad som inträffat efter brottet i princip saknar betydelse för straffvärdet (se prop. 1987/88:120, s. 80).

Vidare anser jag det helt klart att det av IJ åberopade förhållandet inte heller är sådant att det kan komma i fråga att tillämpa något av de s.k. billighetsskälerna i 29 kap. 5 § brottsbalken. Bestämmelserna i denna paragraf innebär att rätten vid straffmätningen, utöver vad som följer av straffvärdet, i skäligen omfattning ska ta hänsyn till vissa omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller hans eller hennes handlande efter brottet (se t.ex. Borgeke, a.a., s. 186 f. och 206). Att brottet inte upptäckts vid en revision utgör ingen sådan omständighet. Till detta kan läggas att det inte vore rimligt att räkna en gärningsman tillgodo att brottet inte upptäckts tidigare. För övrigt skulle det förhållandet att en extern revisor under flera år inte reagerat på oegentligheter i stället kunna tyda på att dessa inte varit lätta att upptäcka.

Straffvärdet för IJs brott

När det gäller straffvärdebedömningen kan jag, med ett par mindre tillägg, ansluta mig till vad som anförs i Ekobrottsmyndighetens yttrande. Jag vill kort sammanfatta min inställning enligt följande.

IJs gärningar har avsett mycket betydande belopp, drygt 9,2 miljoner kronor. Med hänsyn till målsägandebolagens ekonomiska förhållanden och de följder gärningarna fått måste bolagen anses ha tillfogats synnerligen kännbar skada. Eftersom IJ har skött bolagens bokföring har hon, när hon begått brotten, känt till bolagens ekonomiska förhållanden och därmed också insett omfattningen av den skada gärningarna inneburit för bolagen. Brottsligheten har pågått under mycket lång tid, knappt sex och ett halvt år. IJ har vid gärningarnas genomförande använt sig av vilseledande bokföring.

Som framgått i det föregående påverkar det förhållandet att gärningsmannen genom brottet berett sig vinning straffvärdet. IJs brott har inneburit en förmögenhetsöverföring från målsägandebolagen till henne själv. Den beloppsmässiga skadan för bolagen (drygt 9,2 miljoner kronor) korresponderar direkt med den vinning IJ berett sig.

Enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken ska vid bedömningen av straffvärdet beaktas bl.a. de avsikter eller motiv den tilltalade haft. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att bakgrunden till gärningsmannens handlande är av väsentlig betydelse. Som exempel nämns att en impulshandling normalt inte har samma straffvärde som ett handlande som är övervägt, och två likartade handlingar kan vara att bedöma helt olika med hänsyn till att olika motiv legat bakom (se prop. 1987/88:120, s. 81). I det sammanhanget kan nämnas att, enligt vad som framgår av hovrättens dom, IJs övervägda handlande, som pågått i många år, inte bara syftat till att berika sig själv, av de belopp hon tillskansat sig från målsägandebolagen har bl.a. två miljoner kronor gått till hennes närstående och 100 000 kronor till gåvor till hennes döttrars pojkvänner.

I likhet med Ekobrottsmyndigheten och domstolarna anser jag att de psykiska besvär som IJ haft inte har varit sådana att de ska beaktas enligt 29 kap. 3 § första stycket 2 brottsbalken.

Mot bakgrund av det sagda anser jag, vid en bedömning av samtliga omständigheter vid gärningarna, att straffvärdet för IJs brott i vart fall inte är lägre än vad som motsvarar de tre års fängelse som hovrätten kommit fram till. Därvid är den skada som målsägandebolagen tillfogats, och att IJ insett omfattningen av denna, av störst betydelse. När det sedan gäller straffmätningen delar jag Ekobrottsmyndighetens uppfattning att det förhållandet att IJ har meddelats näringsförbud inte utgör skäl att sätta ned fängelsestraffet med mer än de sex månader som hovrätten gjort.

Frågan om prejudikatdispens

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version april 2015, Zeteo], kommentaren till 54 kap 10 §).

Som framgått i det föregående anser jag vid en helhetsbedömning av omständigheterna vid gärningarna, att straffvärdet för IJs brott i vart fall inte är lägre än vad som motsvarar de tre års fängelse som hovrätten kommit fram till. Vid bedömningen har den skada som målsägandebolagen tillfogats och att IJ insett omfattningen av denna tillmätts störst betydelse. Vidare har beaktats att brottsligheten pågått under lång tid, att IJ använt sig av vilseledande bokföring, att IJ genom gärningarna berett sig vinning och att avsikten varit att även berika sina närstående.

Ekobrottsmyndigheten har redovisat ett antal hovrättsavgöranden avseende trolöshet mot huvudman, grovt brott, från åren 2011-2015. Omständigheterna vid detta brott kan i många avseenden skilja sig åt från fall till fall. Ekobrottsmyndighetens sammanställning omfattar emellertid flera fall där omständigheterna liknar de i det nu aktuella målet. Av de redovisade avgörandena går det inte att dra slutsatsen att hovrättspraxis brister i enhetlighet. Tvärtom ger de ett förhållandevis homogent intryck. Inte heller går det att dra slutsatsen att hovrättens straffvärdebedömning i det nu aktuella målet skulle avvika från praxis. Hovrättens bedömning av straffvärdet går väl att "passa in" i det mönster som de övriga avgörandena bildar.

Som framgått i det föregående anser jag att ingen tvekan kan råda om att det faktum att IJs brott inte upptäckts vid revisionen av målsägandebolagen inte är en sådan omständighet som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet (eller som ett billighetsskäl vid straffmätningen). En prövning av denna fråga skulle därför inte vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag kan inte heller se att det i målet kan identifieras någon annan fråga om vilka omständigheter som ska beaktas, eller vilken betydelse olika omständigheter ska tillmätas, som det skulle finnas skäl för Högsta domstolen att pröva.

Utvecklingscentrum Stockholm har inom åklagarväsendet ett särskilt ansvar för metodutveckling m.m. när det gäller handläggningen av förundersökningar och mål avseende trolöshet mot huvudman. Detta innefattar bl.a. att följa utvecklingen av praxis. Under de senaste åren har utvecklingscentrum haft anledning att rikta särskild uppmärksamhet mot den typ av "förskingringsnära" gärningar som enligt Högsta domstolens uttalanden i NJA 2011 s. 524 är att bedöma som trolöshet mot huvudman. Enligt Utvecklingscentrum Stockholm finns det inga indikationer på att domstolspraxis när det gäller bedömningen av straffvärdet för trolöshet mot huvudman, grovt brott, skulle variera eller i övrigt innefatta några särskilda problem.

Sammantaget anser jag att en prövning av målet i Högsta domstolen inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Lars Persson

Kopia till:

Ekobrottsmyndigheten, Huvudkontoret, Rättsenheten (EBM B-2015/0088)
Ekobrottsmyndigheten, Ekobrottskammaren i Umeå (EB-1326-14)